

Л.М. Черчик

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна,
orcid.org/0000-0002-3901-216X

ДІАГНОСТИЧНИЙ АУДИТ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПІВ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЛІСОВОГО СЕКТОРУ

На основі міжнародних стандартів FSC та SA 8000 удосконалено методичні підходи до формування діагностичного аудиту дотримання принципів соціальної відповідальності підприємствами лісового сектору. Запропоновано три складові аудиту та відповідні групи показників: інституційну (включає показники відповідності вимогам чинного законодавства, ефективності оргструктури та системи управління), соціальну (показники безпеки праці, безпеки персоналу, корпоративної соціальної відповідальності, взаємодії зі стейкхолдерами), екологічну (показники невиснажливості лісокористування, лісоохоронної діяльності, виконання господарських заходів та їх впливу на довкілля).

Ключові слова: соціальна відповідальність, підприємства лісового сектору, міжнародні стандарти, діагностичний аудит.

Впродовж років існування України як незалежної держави існують суперечності між державою і бізнесом, бізнесом і суспільством. Формою їхнього прояву є небажання бізнесу повністю виконувати свої зобов'язання перед державою, про що свідчить наявність чималої тіньової економіки, також часте ігнорування бізнесом виконання соціальних функцій, про що свідчать порушення законодавства про працю, охорону навколишнього середовища. Тому актуальною залишається проблема формування теорії, методології та технологій ведення соціально відповідального бізнесу в Україні загалом і лісовому секторі зокрема. Останнє обумовлено специфікою та багатогранністю діяльності підприємств лісового сектору та їх взаємодію з багатьма іншими зацікавленими сторонами.

Тому актуалізується проблема обґрунтування методичних підходів до оцінки рівня соціальної відповідальності та діагностування здатності підприємств впроваджувати принципи соціальної відповідальності у своїй діяльності.

Метою дослідження є розробка методології діагностичного аудиту дотримання принципів соціальної відповідальності підприємствами лісового сектору.

У Європейському Союзі соціальна відповідальність бізнесу розглядається як ключовий фактор підвищення конкурентоспроможності підприємств, зростання стандартів життя громадян і суспільства загалом. Існує чітке розуміння того, що використання принципів соціальної відповідальності бізнесу є стратегічним пріоритетом кожного підприємства, основою їх сталого розвитку.

Зелена книга Європейського союзу визначає СВБ як «інтеграцію соціальних та екологічних аспектів у щоденну комерційну діяльність підприємств та в їхню взаємодію з зацікавленими сторонами на добровільній основі». Міжнародний форум бізнесу задля соціальної відповідальності (BSR) під СВБ розуміє «досягнення комерційного успіху засобами, які передбачають дотримання моральних цінностей та повагу до людей, спільнот і навколишнього середовища». Міжнародний форум лідерів бізнесу (IBLF) характеризує СВБ як «сприяння відповідальній діловій практиці, яка дає вигоду бізнесу та суспільству й допомагає досягти соціального, економічного та екологічно усталеного розвитку через максимальне збільшення позитивного впливу бізнесу на суспільство з одночасною мінімізацією його негативного впливу». Всесвітня ділова рада за сталий розвиток (WBCSD) визначає СВБ як «зобов'язання бізнесу сприяти усталеному економічному розвитку,

працюючи з робітниками, їхніми сім'ями, місцевою громадою та суспільством у цілому для поліпшення якості їхнього життя» [1].

Відповідно до міжнародного стандарту ISO 26000 соціальна відповідальність – «це відповідальність організації за вплив її рішень та діяльності на суспільство та оточуюче середовище через прозору і етичну поведінку, яка сприяє сталому розвитку, враховуючи здоров'я і добробут суспільства, враховує очікування зацікавлених сторін і відповідає вживаному законодавству, узгоджується з міжнародними нормами поведінки та інтегрована в діяльність всієї організації» [2].

Чималу зацікавленість ця тема викликала і в науковців. Зокрема, системний огляд концепцій корпоративної соціальної відповідальності та бізнес-етики зроблено у праці Gheraia, Z. , Saadaoui, S. and Abdelli, H. [3]. Системне дослідження підстав, форм впровадження та наслідків поширення стандартів корпоративної соціальної відповідальності здійснено Lister, J. Автор наголошує, що нині ці стандарти вирішують проблеми сталого розвитку в багатьох секторах, у тому числі, в лісовому господарстві. Проте їх застосування несистемне без уваги урядів, особливо в міру погіршення екологічних і соціальних умов у вразливих регіонах [4].

Проблема оцінювання ефективності соціально-відповідальної діяльності підприємств теж розглядалась у працях багатьох вчених. Зокрема Т. Литвиненко виділяє такі напрями соціально-відповідальної діяльності: розвиток персоналу; охорона здоров'я та безпечні умови праці; соціально-відповідальна реструктуризація; природоохоронна діяльність та ресурсозбереження; розвиток місцевих громад; добросовісна ділова практика [5, с. 65]. О. Ворона пропонує систему показників за чотирма напрямками: персонал, бізнес, суспільство та імідж [6].

На нашу думку, діагностичний аудит дотримання принципів соціальної відповідальності підприємствами лісового сектору повинен мати комплексний характер, враховувати соціальні та екологічні чинники, що формують систему менеджменту лісового господарства, слугувати основою для прийняття управлінських рішень щодо забезпечення екологічної безпеки та соціальної справедливості.

Діагностичний аудит повинен відповідати таким вимогам:

- виражати стратегічні пріоритети відносин у сфері лісового господарства та принципи сталого розвитку лісів;
- охоплювати основні напрями діяльності підприємства;
- використовувати обмежену але достатню кількість показників, які характеризують соціальні, екологічні, економічні процеси;
- бути доступним для стейкхолдерів та громадськості;
- бути гнучким, враховувати динаміку суспільних та екологічних процесів;
- забезпечувати порівнянність показників у часі та просторі.

Діагностичний аудит має на меті виявити слабкі місця для оцінки рівня відповідності підприємств лісового сектору принципам соціальної відповідальності. Це дозволяє розробити систему заходів щодо мінімізації загроз та негативних наслідків соціального, економічного та екологічного характеру.

Етапи діагностичного аудиту:

- 1) визначення підходів до формування системи діагностичного аудиту;
- 2) уточнення напрямів та складових діагностичного аудиту;
- 3) виділення основних критеріїв та показників;
- 4) ідентифікація здатності підприємства та його системи звітності генерувати вихідну базу для діагностичного аудиту;
- 5) формування бази вихідних даних;
- 6) уточнення системи одиничних показників в межах основних груп;
- 7) розробка методики опрацювання показників;
- 8) аналіз стану підприємства за визначеними групами показників;
- 9) оцінка відповідності систем показників встановленим критеріям.

Оскільки багато підприємств лісового сектору України мають сертифіковані системи менеджменту за міжнародними стандартами ISO і працюють за критеріям FSC (Forest Stewardship Council), доцільно орієнтуватись на показники та критерії цих стандартів.

Тому формування системи показників діагностичного аудиту проводимо у двох напрямках: на основі міжнародних стандартів FSC та SA 8000. Враховуючи специфіку діяльності підприємств лісового сектору вважаємо за доцільне виділити три складові діагностичного аудиту: інституційну, екологічну, соціальну.

Вивчення системи звітності лісових господарств щодо формування вихідної бази для діагностичного аудиту дозволило зробити такі висновки:

1) повною мірою забезпечується інформація за критеріями FSC-сертифікації як в межах статистичної та фінансової звітності, так і звітів аудиту виконання вимог FSC-сертифікації;

2) достатньою мірою забезпечено показники інституційної, екологічної та економічної складових діагностичного;

3) показники соціальної складової діагностичного аудиту забезпечено частково, зокрема достатньою мірою щодо персоналу, потребують додаткових досліджень показники взаємодії зі стейкхолдерами та соціальної відповідальності.

Для вирішення цієї проблеми можна скористатись рекомендаціями щодо проведення самооцінки соціальної відповідальності стандарту SA 8000. Для суспільного визнання результатів самооцінки їх рекомендується публікувати в зовнішніх засобах інформації, що сприятиме поліпшенню іміджу підприємств лісового сектору. Для цього формується так звана нефінансова звітність, яка досить поширена за кордоном у сфері екології, корпоративної соціальної відповідальності (її публікують 95 % західних компаній).

Етап формування бази вихідних даних передбачає вивчення звітності, вибір показників за заявленими складовими діагностичного аудиту.

Зазначене дозволяє визначити групи показників для кожної складової з урахуванням специфіки діяльності лісових господарств.

Інституційна складова включає показники, що вимагаються в межах FSC-сертифікації. Нами виділено такі групи показників та відповідні верифікатори:

1) відповідності вимогам чинного законодавства: законна реєстрація (витяг з єдиного державного реєстру юридичних осіб, установчі документи підприємства);

- законне землеволодіння (державний акт на право постійного користування земельними лісовими ділянками, планово-картографічні матеріали лісовпорядкування, лісовпорядкувальний проект);

- своєчасна сплата всіх встановлених зборів, пов'язаних з веденням лісового господарства (бухгалтерська та податкова звітність);

- законність видів діяльності, включно антикорупційна політика (акти перевірок дотримання законодавчих положень, правил та нормативів у галузі лісового, земельного, природоохоронного та іншого застосовного до підприємства законодавства);

2) ефективності оргструктури та системи управління:

- заходи для забезпечення охорони від недозволених або незаконних дій щодо заготівлі деревинної та недеревинної продукції лісу, полювання та іншої недозвolenної діяльності (наявність штату працівників лісової охорони динаміка показників щодо лісопорушень);

- компетентність керівництва, його здатність до стратегічного мислення, професіоналізм при прийнятті управлінських рішень, володіння сучасними технологіями управління (стратегія розвитку підприємства, посадові інструкції керівників, програми стажування та підвищення кваліфікації керівників);

- наявність сучасної екологієорієнтованої корпоративної культури (стратегія розвитку підприємства, посадові інструкції);

- рівень регламентації соціально-трудових відносин (відношення кількості виробничих та управлінських процесів, на які розроблені норми, процедури та правила до їх загальної кількості).

Система індикаторів інституційної складової діагностичного аудиту лісогосподарських підприємств складена з урахуванням FSC-STD-UKR-01-2019 V 1-0 FSC Національний стандарт системи ведення лісового господарства для України.

Соціальна складова включає показники відповідно до вимог FSC-сертифікації та міжнародного стандарту SA 8000. Тому додатково виділено групу показників корпоративної соціальної відповідальності:

1) показники безпеки праці:

- зайняті у шкідливих і небезпечних умовах праці. частота і тяжкість виробничого травматизму і профзахворюваності (статистична звітність, рівень виробничого травматизму);
- частка працівників, які працюють у важких та шкідливих умовах праці (відношення чисельності працівників, зайнятих в умовах, які не відповідають санітарно-гігієнічним нормам до середньоспискової чисельності персоналу);
- середня кількість днів непрацездатності одного працівника (відношення невідпрацьованого часу через тимчасову непрацездатність до чисельності працівників);

2) показники безпеки персоналу

- практика та умови працевлаштування відповідно з конвенціями МОП (накази про зарахування на роботу, матеріали перевірок відповідними державними органами);
- наявність трудових організацій та угод, які є результатом колективних переговорів (колективний договір, протоколи колективних переговорів);
- гендерна рівність (кадрова та статистична звітність, розрахунково-платіжна відомість працівника);
- дотримання правил гігієни та безпеки праці для захисту працівників від професійних загроз безпеці та здоров'ю (правила (інструкції, керівництва) з гігієни та безпеки праці);
- показник реалізації прав і свобод (співвідношення втрат, понесений підприємством внаслідок порушення правових норм і загального розміру відвернених юридичною службою втрат);

- коефіцієнт задоволення матеріальних потреб персоналу (відношення середньомісячної заробітної плати працівника до мінімального її рівня в країні);

- коефіцієнт стабільності персоналу (кадрова та статистична звітність);

3) показники корпоративної соціальної відповідальності

- рівень заробітної плати, темпи її росту (розрахунково-платіжна відомість працівника або інші відповідні документи);
- наявність соціального пакету, обов'язкове та добровільне соціальне страхування (галузева угода, колективний договір.);
- випадки порушення прав людини, примусової і дитячої праці (кадрова та статистична звітність, наявність судових позовів);
- кількість програм освіти, підвищення кваліфікації, стажування, кількість тих, хто приймає в них участь (кадрова та статистична звітність);
- профілактичні заходи по зниженню професійних ризиків (колективний договір, кадрова політика);
- випадки дискримінації та реакція на них (кадрова та статистична звітність. наявність судових позовів);
- перепідготовка та підвищення кваліфікації працівників за програмою та вимогами (штатний розпис, матеріали періодичної атестації працівників);

4) показники взаємодії зі стейкхолдерами

- доступ громадськості для вирішення спорів (журнал реєстрації звернень громадян, книга звернень громадян);

- доречні можливості працевлаштування місцевим громадам та інші послуги відповідно до масштабу господарської діяльності (штатний розпис, картки особового обліку працівників, оголошення про вакансії);

- виконуються проєкти, які роблять внесок у місцеві вигоди (перелік заходів, проведених підприємством для підтримки місцевих соціально-економічних вигод);

- залучення місцевої громади до визначення місць особливого значення, на які вони мають законні або звичаєві права (визначений перелік місць особливого культурного, екологічного, економічного, релігійного або духовного значення для місцевих громад, лісовпорядкувальний проєкт);

- підприємство із залученням зацікавлених сторін визначає перелік деревинних та недеревинних ресурсів і послуг екосистем, які можуть посилювати місцеву економіку (лісовпорядкувальний проєкт, стратегічний план підприємства, статут підприємства, документовані свідчення залучення зацікавлених сторін);

- сторонам, чий інтереси зачеплено, надано можливість бути залученими до моніторингу та планування господарської діяльності (реєстр сторін, чий інтереси зачеплено, залучених до процесу перемовин; свідчення щодо співпраці зі сторонами, чий інтереси зачеплено).

Екологічна складова діагностичного аудиту включає показники: невиснажливості лісокористування, лісоохоронної діяльності, виконання господарських заходів та їх впливу на довкілля:

1) показники невиснажливості лісокористування

- показник природного лісовідновлення (частка природного поновлення лісу в загальній площі рубок);

- показник штучного лісовідновлення на вирубках (частка штучного лісовідновлення на вирубках);

- показник формування та оздоровлення лісів (частка санітарних і рубок догляду у загальній площі рубок);

2) показники лісоохоронної діяльності

- показник втрати деревини внаслідок незаконних рубок (відношення обсягів незаконної рубки до розрахункової лісосіки);

- показник втрати деревини внаслідок пожеж (відношення обсягів згорілого і пошкодженого лісу (в м³) до розрахункової лісосіки);

- показник загибелі лісових деревостанів (частка втрачених площ у загальній площі рубок);

- показник збереження виділених ділянок лісу, що мають особливе природоохоронне і культурно-історичне значення та мають статус особливих територій (частка ділянок лісу, що охороняються, мають статус особливих територій);

3) показники виконання господарських заходів та їх впливу на довкілля:

- рівень розвитку екологоорієнтованої інфраструктури (лісовпорядкувальний проєкт, документація з будівництва доріг, розвитку інфраструктури);

- заготівля та вилучення деревини та недеревинної лісової продукції виконуються у спосіб, який спрямований на збереження цінностей довкілля (лісовпорядкувальний проєкт, лісорубні та лісові квитки. карти технологічного процесу);

- технологія заготівель спрямована на оптимізацію використання деревинної та недеревинної лісової продукції та ліквідних матеріалів (лісовпорядкувальний проєкт, карти технологічного процесу лісосіки. акти огляду місць заготівлі);

- утилізація відходів в екологічно прийнятний спосіб (паспорт відходів);

- цінності довкілля та впливи. ведення моніторингу та оцінки можливих негативних впливів господарської діяльності (звіт з оцінювання впливу на довкілля, паспорти об'єктів ПЗФ; карти, на яких виявлено цінності довкілля);

- проведення заходів із запобігання негативним впливам господарської діяльності на цінності довкілля (документований перелік впроваджених коригувальних дій, положення (паспорти) та охоронні зобов'язання для об'єктів ПЗФ).

У дослідженні передбачено діагностування за одиничними показниками, яке дозволяє виявити сильні та слабкі сторони підприємства. Якщо фактичні дані відповідають вимогам, оцінка має значення 1, не відповідають – 0, частково відповідають – 0,5. Це буде основою для залучення необхідних ресурсів, оцінки різних впливів виробничих і господарських процесів на навколишнє природне середовище.

Запропонована послідовність здійснення діагностичного аудиту лісгосподарських підприємств, на нашу думку, дозволяє виявити стан та недоліки системи менеджменту підприємства, виробити заходи щодо поліпшення.

1. Концепція сталого розвитку та визначення соціальної відповідальності. URL: <http://www.moodle.udec.ntu-kpi.kiev.ua> (14.04.2026)

2. ISO:26000. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:26000:ed-1:v1:en> (date of access: 06.04.2026).

3. Gheraia, Z. , Saadaoui, S. and Abdelli, H. *Business Ethics and Corporate Social Responsibility: Bridging the Concepts*. *Open Journal of Business and Management*. 2019. Vol. 7. doi: 10.4236/ojbm.2019.74139 (date of access: 06.04.2026).

4. Lister J. *Corporate social responsibility and the state: International approaches to forest co-regulation*. 2011. Toronto: UBC Press. 31 p. https://www.academia.edu/431163/Corporate_Social_Responsibility_and_the_State_International_approaches_to_forest_co_regulation (date of access: 06.04.2026).

5. Литвиненко Т.М. *Причини, мотиви та результати соціально відповідальної активності диверсифікованих компаній. Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2006. Випуск 26. С. 61-69.

6. Ворона О.В. *Методичні підходи до оцінки рівня соціальної відповідальності*. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2010. № 30. С. 127–133.